

ОЙРОТ-КАЛЕНДАРЬ.

П. Чагат-Строев.

КОЙОН 1927 ЫЛ

Год зайца - 1927

КЫЗЫЛ ОКТЯБРДАҢ

БЭРИ 10 ЧЫЛ.

Ойрот Областынг Литколлегиязы
чыгарган.

Улулу. — 1927 жыл.

Ойрот.

2-495

3706

Г. П. Б.
1927.

ВЛАДИМИР ШЛЫЧ УЛЬЯНОВ (ЛЕНИН)
(1870-1924).

ЖАР ҮСТҮНИНГ ПРОЛЕТАРИЙЛАРЫНЫН
УЛУ БАШЧЫЗЫ.

Инв. № _____

Алтай улус, жыл эбрэ, айды, күнди бу календардагы бичилгэнинчэ толоор кэрэк. Алтай улустың айдын жаңырганы-ла тоолойтон тоозы кэлишпэс. Бир жылда ай 360 катап жағырат. Бир жылдың күндэри дэзэ 365 күн, оның учун алтай тоого жылдың сайын 5 күндэри тутап јат. Ол тутак күндэр 6 жылдың бажында артык ай болып јатканы ол.

Ойрот—Календарь 12 жылду:

1, Чычкан, 2 Уй, 3 Бар, 4 Койон, 5 Уулу, 6 Жылан, 7 ат, 8 Кой, 9, Мэчин, 10, Такаа, 11, Ийт, 12, Какай,

Ойрот—Календарь онэки айлу:

1, Чагааан ай 31 күн.	7, Јаан үйзү ай 31 күн.
2, Кочкор " 28 "	8, Куран " 31 "
3, Тулаан " 31 "	9, Сыгын " 30 "
4, Кандык " 30 "	10, Ұлүүргэн " 31 "
5, Күүк " 31 "	11, Күчүүргэн ай 30 "
6, Күчү үйзү ай 30 "	12, Куран ай 31 "

Ойрот-Календардың айларының күндэрин, орус айлардың күндэринэ кэлиштиргэн, айдың эскизин, жаңызын кийин јанына башка тоолоп барган.

Бу жылдың календари оройтый-ла удурумга јүк-лэ айларыл-ла бичилип чыкты. Озэндлги жылдың календарин эртэдэн сүрэкей кэлиштирап, јурамалду, кандый јүзүн тузалу куучынду эдиң чыгарар.

ЧАГАН АЙ.

Число- лор.	күндөр	Революциянын учурлу күндери	Айды жа- нзы, эскизи
1	Субб.	1906—Москвада восстаняны басты яңы жыл.	
2	Воск.	1905—Порт-Артурды японго ал- дырды.	
3	Пон.	1925—Берлинын рабочийлары 8 час иштээр кэрэгиндэ түй- мээн чыгарды.	
4	Втор.	1879—„Заря рабочий дэп, газет чыккан.	1 яңы
5	Среда	1918—Яңы бичиктин декреды чыкты. Крещение. 1919— Берлинда спартаковецтар. Карл Любкнехт-ла Роза Люксемберг баштаган түй- мээн этти.	2 „
6	Четв.		3 „
7	Пятн.	1905—Петербуртта рабочийлар түймэди.	4 „
8	Субб.	1920—Красноярскайды алган, Кол- чактын чэрүүн чачкан.	5 „
9	Воск.	1860—Огаревты јажына Россия јеринэ кэлбэс эдип јаргла- ган.	6 „
10	Пон.	1913—Красноярскайда түмээн башталган.	7 „
11	Втор.	1898—Иваново - Вознесенскайда 30 мунг рабочийлар түмээн баштады.	8 „
12	Среда	1879—Северо - Русский Рабочий Союз туйук-ла программа чыгарды.	9 „
13	Четв.	1922—Россияны Генуядагы конфе- ренцияга кычырган.	10 „
14	Пятн.	1918—Петроградта Ленинды ол- түрэргэ кара санады	11 „

— 4 —
ЧА Г А Н А Й.

Число- лор.	Күндөр	Революциянын учрлу күндэри.	Айдын янызы, эскиви
15	Субб.	1919—К. Либкнехты, Р. Люксембургты өлтүргөн.	12 жа- ны
16	Воск.	1924—РКП (б.)-дын XIII-чи кон- ференцияды.	13 "
17	Пон.	1918—Венада, Будапешта рабо- чийлардын депутатынын Соведын тутты.	14 "
18	Втор	1918—Учредительный собранияны ачала, ойто жапты.	15 ак- голын
19	Среда	1912—РСДРП (б.) Прагада кон- ференция этти.	
"	"	1885—Орехов-Зуевта рабочийлар түймээн чыгарды.	1 эс- ки
20	Четв.	1870—А. И. Герген өлгөн.	2 эс- ки
21	Пятн.	1924— В. И. Лениннын өлгөн күни.	3 "
22	Субб.	1905— Петроградта рабочийлар- ды аткан күн—„январ- дын 9 числөзы.	4 "
23	Воск.	1918—III-чи Советтын С'езды.	5 "
24	Пон.	1919—III-чи Интернационалды тө- зөөргө кычырганы.	6 "
25	Втор	1906—Каратель Миллер-Закомель- ский Иланскайдын рабочий- ларын аткан.	7 "
26	Среда		8 "
27	Четв.	1924—В. И. Лениннын сөөгин жу- ган.	9 "
28	Пятн.	1919—ЦК-нын Пленумы Парижта жуулган.	10 "
29	Субб.	1919—Фран-Меринг өлгөн.	11 "
30	Воскр	1920—Красноярскайдын рабочий- лары түймээн чыгарган.	12 "
31	Пон.		13 "

Число- лор.	Күндөк.	К О Ч К О Р А И	Айдын жаңы эскизи.
1	Втор.	1922—Германияда тәмир жолдын рабочийлары жаан түймәэн баштаган (800,000 кижн).	Чага- ан 14 эс- киз.
2	Среда	1924—СССР-ди Англия жөптөди.	15 эск.
3	Четв.	1900—Минусинский уездта Ле- нинды ссылкадан божоткон.	Коч- кор 1 жаңы
4	Пятн.	1878—„193 кижинин“ жаргызын эткән күн,	2 жаңы
5	Субб.	1918—Церквени госуларствадан айрар декрет чыккан.	3 „
6	Восн.	1922—ВЦИК декрет чыгарган ВЧК токтоодып ордына ГПУ болзын дэгән.	4 „
7	Пон.	1920—Иркутскайда Колчакты ат- кан.	5 „
8	Втор.	1921—Анархист П. А. Кропот- кин өлгөн күни.	6 „
9	Среда	1881—Ф. М. Достоевский өлгөн күни.	7 „
10	Четв.	1922—Каанын алымдарын төлө- бөс дөп, декрет бичик чык- кан.	8 „
11	Пятн.	1897—Ленинды 3 жылга Сибирга ийэр жаргы бүткән.	9 „
12	Субб.	1925— Липицкий дөп, селькорды Минский судта жарглаган.	10 „
13	Восн.	1897—В. И. Ленинды Сибирга ай- даган.	11 „
14	Пон.	1918—Россияда жаңы тоола то- лоор эткән (айды күнди).	12 „
15	Втор.	1925—20,000 кыдат рабочийлар Японнын Шанхайдагы фаб- рикаларында түймеен чы- гарган.	13 „

Число- лор.	Күндөр.	К О Ч К О Р А Й	Айдың яңгызы, эскизи
16	Среда	1915—Большевиктарды финляндиядагы конференция учун жаргылаган.	14 "
17	Четв.	1880—Халтурин Зимний дворецты (каанын өргөөзин) үстүргән бомбала.	15 ак толын
18	Пятн	1925—Гамбургтагы восстанияны баштаган улусты жарглаган: Урбансты 10 жыл түрмә, өскө 7 коммунисты 2½ эткән.	1 эски
19	Субб.	1918—Јәр кәзәр декрет жарланган.	2 "
20	Восн.	1919—Французтын салдаттары, матростары орус черү-лә жуулашпас дэгән.	3 "
21	Пон	1882—20 народоволец - террористтарды жарглаган.	4 "
22	Втор.	1924—СНК баалу акчанын декредин чыгарды.	5 "
23	Среда	1918— Красный армиянын иўни.	6 "
24	Четв.	1918—ВЦИК Бретскайдагы јөпти жаратты.	7 "
25	Пяти.	1919 Германиянын рабочийлары түймэгән.	8 "
26	Субб.	1921—Грузияда Совет башкаруу турган.	9 "
27	Воск.	1915—Литвинов Лондондогы социалистардын конференциязына (жуунына) РСДРП (б.) жуулашпас дэгән бичигин жарлады.	10 "
28	Пон	1921—РСФСР. Авганистан-ла јөгтү јадар болып договор-бичик этти.	11 "

Число- лор	Күндөр	Т У Л А А Н А Й	Айдың жаңызы эскизи
1	Вт.	1925 - Шанхайдың забастовочный комитеды јәр үстүнинг пролетарийларынан болыш сурап бичик чыгарды.	Кочкор айдың 13 эски
2	Ср.	1919 - III Коминтерн баштапкы јуун этти.	14 "
3	Чет.	1918 - Бретскайда јуу токтоор бичиккә јөптөп кол салган.	15 "
4	Пят.	1923 - ВЦСПС Рурскай областын торолоп јаткан рабочийларына 500,000 пуд. аш бәрәр әдип бичик этти.	Тулаан ай 1 жаңы
5	Субб.	1915 - Бренскайда большевиктар I-кы конференция эткән.	2 "
6	Воск.	1919 - Коминтерна төзөлгөн күн.	3 "
7	Пон.	1917 - Петроградты Путиловский заводто түймәән болгон.	4 "
8	Втор.	1921 - X-чы РКП (б). јууны Международный день работниц.	5 "
9	Среда	1917 - Петрогранта түймәән болгон.	6 "
10	Четв.	1917 - Петроградта рабочий депутаттардын Советын туткан.	7 "
11	Пятн.	1917 - Петроградтын гарнизоннда түймәән болгон, Выборгскойдың түрмезин алган.	8 "
12	Субб.	1917 - февральдың резолюция	9 "
13	Воск.	1917 - Петроградта „Известия Совета рабочих депутатов деп, газеттын 1 № чыккан.	10 "
14	Пон.	1883 - Лондонда Карл Маркстын өлгөн күни.	11 "
15	Втор.	1917 - II-чи Николай каанынан чыккан.	12 "
16	Среда	1919 - ВЦИК-тын Председ. Свердлов өлгөн.	13 "

Число- лор	Күндөр	ТУЛААН АЙ	Айлан яңгызы, эскизи
17	Четв.	1921—Конштадтагы түймээнди басты.	14 жа- ны
18	Пятн.	1919—РКП-нинг VIII-чи жууны (23/III).	15 "
19	Субб.	1871— Парижский Коммунанын күни.	1 эс- ки
20	Воск.	1906—Лейтенант Шмидты, 3 матросту аткан күни.	2 "
21	Пон.	1915—Карл Либкнект-ла Рюле германнын рейхстагында жуу кэрэгиндэ албатыдан акча жуубазын дэп турушкан.	3 "
22	Втор.	1919—Венгрияда Совет республика бүүтти.	4 "
23	Среда	1877—П. Алексеев судтын алдына куучындаган (50 кижининг жаргызы).	5 "
24	Четв.	1921—Германияда Мартовский восстания болгон.	6 "
25	Пятн.	1870—Орустын секциязын 1 интернационалга жуутты (Карл Маркстын письмозы) Благовещение.	7 "
26	Субб.	1903—Уралдын Златоустга рабочийларды аткан күн.	8 "
27	Воск.	1922—РКП-нинг XI-чи жууны (2/IV жэтрэ).	9 "
28	Пон.	1871—Парижский Коммунанын ег баштапкы заседаниязы.	10 "
29	Втор.	1920—РКП-нинг IX-гы жууны (4/IV-жэтрэ).	11 "
30	Среда	1882—Халтурин-ла Желваков военный прокурорды Стрельниковты өлтүргән.	12 "
31	Четв.	1919—Рурский областта (Германия) көдрө забастовка башталды.	13 "

Число- лор	Күнләр	КАНДЫК АЙ.	Айдың ноңызы, эскизи.
1	Пятт.	1921—Англияда горнорабочийлар јаан түймээн (стачка башта- ды (2.000.000 кижил).	Тула- ан 14эск.
2	Субб.	1922—Үч Интернационалдардың конференциясы (Берлинда).	15эск.
3	Вос.	1882—Халтурин-ла Жалваковты Одессада јарглайла өлтүр- гән күн.	Канд. ай 1 јаны.
4	Пон.	1871—Парижский коммунаның военный делегадын Дю- вальды аткан күн.	2 "
5	Втор.	1917—Петроградта февральский революцияда өлгөн 1.382 кижиниң сөөгин јууган.	3 "
6	Среда	1920—Всероссийский профсоюз- тардың III-чи јууны. бүткән.	4 "
7	Чет.	1919—Бавария Совет республика	5 "
8	Пятн.	1917—Ленин Бернадан Россия јаар атанды.	6 "
9	Субб.	1902—Полтавской губ. крестьян- дар түймәди.	7 "
10	Вос.	1922—Генуяда конференция ачыл- ды.	8 "
11	Пон.	1825—Ленинның ооруу тыңгыды дәп, эн башкы бичик чык- ты.	9 "
12	Втор.	1878—Треповты аткан, В. Засу- личты, суд актап салды.	10 "
13	Среда	1917—Г. В. Плеханов Россия ой- то кәлди.	11 "
14	Чет.	1879—Дондагы Ростова бунт болды.	12 "
15	Пятн.	1881—II-чи Александры өлтүргән учун, Желябовты, Перовс- кайды, Кибальчичты, Ми- хайловты, Русаковты өлтүр.	
"		1922—Раппалодо СССР-ла Герма- ния договорга кол салдылар.	13 "
16	Субб.		14 "

Число- лор.	Күндөр	КАНДЫЙ АЙ.	Айдың юнгызы, эскизи.
17	Вос.	1923—РКП-нин XII жууны (25/IV jэтрэ).	Кнад. ай 1 j.
"	"	1912— Ленада рабочийларды ат- кан күн.	15 " Акто- лун.
18	Пон.	1918—Кубанда Карниловты өл- түргэн.	1эск.
19	Втор.	1903—Кишеневада еврейлейрди чачкан.	2 "
20	Среда	1917—„Правда“ Ленинның „бу революцияда пролетарий- дын бүдүрэр дэп, бичигин jarлаган.	3 "
21	Чет.	1901—II Интернационал орусстын кааны кэрэк jок дэп, jar бичик салды.	4 "
22	Пятн.	1870—В.И.Ленинның чыккан күни.	5 "
23	Субб.	1883—Жирардовской фабрикада стачка болгон.	6 "
24	Воск.	1883—Кинтальскайда конферен- ция болгон.	7 "
25	Пон.	1905—РСДРП-тин III-чи жу- уны Лондондо.	8 "
26	Втор.	1917 Петроградта крестьяндар- дын депутаттары Совет жу- унына жуулды.	9 "
27	Среда	1917—Петроградта большевиктар городтын конференциязын этти.	10 "
28	Чет.	1906—Стокгольмда РСДРП-тин (бириккэн) IV жууны баш- талган.	11 "
29	Пятн.	1861—Кандеевкада крестьяндар- дын түймээнин басты.	12 "
30	Субб.	1896—Фанагорийский полк Ярос- славлянын рабочийларын өлтүрглэгэн күн (II Нико- лайдын атту-учурлу „фана- горский күлүктэри“ ол).	13 "

Число- лор.	Күнләр.	К Ü Ü К А Й.	Айдың яңызы, эскизи.
1	Вос.	1919 — Баварияда Совет башкару- уды антарды. 1890 — Иксенационалдың күни.	Кянд. ай 14 эски
2	Пон.	1583 — Россияда Эң баштапкы книга печатать чыкты.	15 эс.
3	Втор.	1917 — Большевиктардың ЦК-зы жуулажып турган каандар- дың салдаттарына жууды токтоотсын дөп, бичик чыгар.	Куук ай 1 япсы
4	Среда	1926 — Англияда көдрө түймәди.	2 "
5	Чет.	1912 — „Правданың“ 1 №-ры Пет- роградта чыкты. 1818 — Карл Маркстың чыккан күни. Печатьтың күни.	3 "
6	Пят.	1923 — Эстонияда * рабочийлардың башчызын Кингисеппты ат- кан күн.	4 "
7	Субб.	1917 — Всероссийский РДСРП (б) конференциязы — эн башкы илә жууны.	5 "
8	Вос.	1919 — Карл Либкнехты, Роза Люксембургты өлтүргән улусты, мэкә жаргы эткән, эбәш-лә актабаган.	6 "
9	Пон.	1919 — Эң башкы субботник.	7 "
10	Втор.	1923 — Швейцарияда н. Воровскай- ды өлтүргән.	8 "
11	Среда		9 "
12	Чет.	1926 — Генеральный совет стачка- ны токтоодор этти.	10 "
13	Пят.	1907 — РСДРП-тин V-чи жууны.	11 "
14	Субб.	1921 — Чехо-Словактардың ком- партияза жуулды.	12 "
15	Вос.	1925 — III-чи Всесоюзный Совет- тың жууны.	13 "
16	Пон.	1919 — Генерал Юденич Петрог- радка кирэргә эң баштап албаданды.	14 "
17	Втор.	1921 — IV-чи Всесоюзный проф-	

Число- лор.	Күндөр.	Н У У К А Й.	Айдын јагызы, эскизи
		союзтардын јуунны.	15 „
18	Среда		1 эс
19	Чет.	1899—Ригарда рабочийларды аткан.	2 „
20	Пят.	1887—А. И. Ульяновты (Лениннын карындажын), Генераловты, Андрюшкинды, Осиповты, Шевыревты бууган, III Александрды өлтүрөргө санаган учун.	3 „
21	Субб.	1871—Парижскай Коммунанын учундагы калганчы заседаниязы.	4 „
22	Вос.	1871—Парижтын ичиндә јуу башталган.	5 „
23	Пон.	1924—РКП-нин XIII-чи јууны.	6 „
24	Втор.	1905—Великий князь Сергийды өлтүргөн учун Каляевты өлтүргөн.	7 „
25	Среда	1925—Циндаода кыдаттын рабочийларын аткан.	8 „
26	Чет.	1921—Всероссийский РКП-нин јууны-нөк. Ленин проналогтын докладын айты.	9 „
27	Пят.	1905—„Пролетарий“ дөп газеттын I № чыккан заг(границадагы большевиктары).	10 „
28	Субб.	1871—Калганчы шибәә јамирилди, Парижтын Коммуназы божоды.	11 „
29	Вос.	1921—Бельгияда коммунистын партиязы бүтти.	12 „
30	Пон.	1925—Шанхайда империалистардын жагы кэрәк јок дөп, түймәән болды. Англиянын полисмендары ол улусты аткан.	13 „
31	Втор.	1918—Г. В. Плеханов өлгөн.	11 „

Числа- лор.	Күндөр.	К У Ч У У Й З У А Й	Айдын яңызы, эскизи.
1	Среда	1902— „Искранын“ 21 № РСДРП программазын жарлады.	15 эск. уйзу.
2	Четв.	1925— Шанхайдын профсоюзынын Совети каандардын жаңы жарабас дэп, забастовка жарлады.	1 жаңызы.
3	Пятн.	1877 1 Южно-Русский рабочий Союзты Одессада жарлады.	2 „
4	Субб.		3 „
5	Воск.	1919— Мюнхенда Бовариянын Совет башкаруун баштаган Левинени өлтүрди.	4 „
6	Пон	1879— А. К. Соловьевты II Александрды өлтүрүргө санаган учун, өлтүрүргө жарлады.	5 „
7	Втор.	1881— II-чи Южно-Русский рабочий Союзты баштап Киевта жарлады.	6 „
8	Среда	1918— Чехтар Самараны алды.	7 „
9	Четв.	1923— Болгарияда Цанковтын актары жэгди.	8 „
10	Пятн.	1924— Профинтернанын III Конгрессы (жууны).	9 „
11	Субб.	1925— ВЦСПС түймөп турган Кыдаттын рабочийларына 50.000 акча ийди.	10 „
12	Воск.	1880 „Народный Воля“ 1 № чаккан күн.	11 „
13	Пон	1917— Большевиктардын ЦК-зы Совет башкарууды Колына тутсын дэп, тургусты.	12 „
14	Втор.	1897— Стачкалар жэгди— эг башкы иштээр күннин законы чыкты (III½ сутказына).	13 „

Число- лор.	Күндөр.	КҮ ЧҮ ҮЙ ЗҮ АЙ.	Айдыг яанызы, эскизи.
15	Среда	1826—Декабристтардын жаргызы башталган.	14 "
16	Четв.	1917—Раб. Солд. Депут. I-кы Совет жууны. 1924—Коминтернанын V-чи жууны.	15 " 1 эски
17	Пятн.	1789—Францияда национальнй Собрания ачылды.	2 "
18	Субб.		3 "
19	Воск.		4 "
20	Пон	1918—Нок. Володарский Петроградта олгүрткән.	5 "
21	Втор.	1924—КИМ-нын IV-чи жууны (Конгрес).	6 "
22	Среда	1921—III-чи Интернационалдын III-чи жууны (Конгрес).	7 "
23	Четв.	1925—Англиянын чэрүлери Кыдаттын рабочийларын Кантонда аткан.	8 "
24	Пятн.	1848—Парижта рабочийлар түймәди.	9 "
25	Субб.		10 "
26	Воск.	1848—Парижтагы рабочийлардын восстаниязын генерал Кавеньяк басты. Тоо жок албаты атклады.	11 "
27	Пон	1905—„Князь Потемкин“ дэп, броненосецта түймән башталды.	12 "
28	Втор.	1919—Версальдагы жуулашпас дэгән договорга кол салган.	13 "
29	Среда	1879—Липецкийда „Земля и Волянын“ члендэри жуун этти.	14 "
30	Четв.	1917—I Всероссийский С'езд Советов ВЦИК болзын дэп, постановление тургусты.	15 "

Число- лор.	Күндөр.	<p style="text-align: center;">ЈААН ҮЙЗҮ АЙ.</p>	Айдыг янғызы,
1	Пят.	1917—Керенскийдин якылтазынча актар албаданып жуулашты.	1 жан
2	Субб.		2 „
3	Вос.	1921— Профинтернанын жууны (Конгресс).	
4	Пон.	1918— V-чи Всероссийский Совет жууны.	
5	Втор.	1924— Коминтернанын V-чи жууны жаан жуу кэрэгиндэ 10-чы жыл өтти дэп, манифест бичик жарлады.	3 „
6	Среда	1923— СССР-дын Конституциязын жарлаган күни.	4 „
7	Чет.	1918— Эс-эрлардын ЦК арестовать эткэн, олардын түймэнин токтооткон.	5 „
8	Пят.	1919— Одессаны французтар аткылаган күн.	6 „
9	Субб.	1925— Венадаг Коминтернынын бичиги дэп, куурмак бичиктэр эдип јатканы табылды.	7 „
10	Вос.	1918— V-чи Советтын жууны РСФСР-дин конституциязын јөптөп алды.	8 „
11	Пон.	1918— Арзамаста, Мутомды, Ростовта, Рыбинскайда актар түймээн чыгарды.	9 „
12	Втор.	1918— Коммунистический Академия бүтти дэп, дэкрэт бичикти жарлады.	10 „
13	Среда	1857— Лондонда Герцен-ла Огаревтын „Колокол“ дэп, газедынынг 1 № чыкан.	11 „
14	Чет.	1889— II-чи Интернационалдын жууны, база I-чи Майды рабочий байрам болзын дэгэн.	12 „
15	Пят.	1925— СССР-ги Германиянын рабочий делагаттары кэлгэн.	13 „

Число- лор.	Күндөр.	<p style="text-align: center;">JAAN ҮЙЗҮ АИ.</p>	Айдын яңгызы, эскизи.
16	Субб.	1918—Екатерингугта озо каан болгон Николай Романовты аткан күн.	14 "
17	Вос.	1917—Временный Правительства юнкерларды казактарды чэрткэ алар эткэн.	15 "
18	Пон.	1917—„Правданын“ редакциязын, топографиязын чачкан.	1 эс.
19	Втор.	1920—III-чи Интернационалдын II жууны (конгресс).	2 "
20	Среда	1917—Временный Правительства Лениды, Зиновьевты, Каменевты, арестовать эткэни дэп, приказ бэрди.	3 "
21	Чет.	1918—Ярославскайда түймээнди токтосты.	4 "
22	Пят.	1920—Польша РСФСР-дэн жууды токтоодорын сурады.	5 "
23	Субб.		6 "
24	Вос.	1919—Челябинскайды Красный Армия алды.	7 "
25	Пон.	1826—Декабристтарды Пестельды, Рылеевты, Муравьевты, Апостолды, Бестужевты—Рюминды, Каховскойда өлтүргэн күн.	8 "
26	Втор.		9 "
27	Среда	1896—II Интернационалдын 4-чи жууны Лондонда.	10 "
28	Чет.	1914—Австрия Сербия-ла жуула-жарга жарлады. Каандардын жаан жуу бажылды.	11 "
29	Пят.	1920—Jэр үстүниг коммунистары Москвада он башка жуун этти.	12 "
30	Субб.	1906—Свеаборгской крепостта тү-мээн болды.	13 "
31	Вос.	1919—Венгрияда Совет башкаруу чачылды.	14 "

Число- лор.	Күндөр.	КУРАНАЙ.	Айдың жанызы, эскизи.
1	Пон.	1906—Матростор Кронштаста, ба- за „Память Азова“ дэп крейсерда түймэди.	15 эск.
2	Вторн	1918—Архангельскайда Англия- нын чэрүлэри кэлди, эсэр- лар „Северный Правитель- ство“ этти.	1 жаны
3	Среда	1907—РСДРП-тин 2-чи јууны Вы- боргта, ол јуунды Ленин баштаган.	2 „
4	Четв.	1919—Красный армия англичан- дарды јэнгэн.	3 „
5	Пяти.	1895—Фр. Энгэльс өлгөн күн (29/XI 1820 ј. чыкан).	4 „
6	Субб.	1906—Москвада тэкши забастов- ка болды.	5 „
7	Воск.	1896—Германияда с.-д. партиязы төзöldи.	6 „
8	Пон.	1917—РСДРП-тийн Петроградта VI јууды. 1914—Ленинды Новый Таргада арестовать этти.	7 „ 8 „
9	Вторн		9 „
10	Среда	1792—Людовик XVI-ды аресто- вать эткэн, франциянын каан башкаруу чачылды.	10 „
11	Четв.	1921—СНК нэптын постановле- ниязын јарлады.	11 „
12	Пяти.	1905—Белостокто казактар-ла по- лиция 36 киж и өлтүрди, көп киж шыркалады.	12 „
13	Субб.	1905—Москвада „Всероссийский Крестьянский Союз“ бүтти.	
14	Воск.	1918—Бакуды Аанглия алды.	13 „
15	Пон.	1892—Италияда Социалист пар- тия бүтти.	14 „
16	Вторн	1907—II-чи Интернационалдын 7-чи јууны Амстердамда.	15 „

Число- лор.	Күндөр.	КУРАНАИ.	Айдын янызы, эскизи.
17	Среда	1920 — Ригада Польша-ла јөптө-жөр эрмэк башталдк.	1 эски
18	Четв.	1907 — Штутгарскайда II Интернационалдын II-чи јууны болды, Ленин кожо турган.	2 "
19	Пятн.	1922 — Москвада Всеросс. С.-Х. выставка ачылды.	3 "
20	Субб.		4 "
21	Воск.	1925 — Варшавада Гибнерды, Киневскийды, Рудковскийды коммунистарды аткан.	5 "
22	Пон.	1879 — Народоволюцтарды Лизогубты, Губаревты Давыденконы олтурди (казнить этти)	6 "
23	Вторн	1916 — Калр Либкнехтты јуу токтоозын дэп јарлаган учун 4 јылга түрмэл этти.	7 "
24	Среда	1925 — 386 крестьяндардын јаргызын этти.	8 "
25	Четв.	1917 — Москвада, „Государственный совещания“ болды. Оны керек јок дэп, 400.000 рабочий түймэди.	9 "
26	Пятн.	1906 — Конопляникова дэп, үй кижиге, карательный экспедиция Мина дэп Генералын өлтүргән.	10 "
27	Субб.	1919 — Англичадар Архангельскайга барды.	11 "
28	Воск.	1910 — II-чи Интернационалдын VIII-чи јууны Копенгагенда болгон, Ленин кожо.	12 "
29	Пон.	1920 — Италияда рабочийлар фабриктарды блаай-ла фабзавкомдар тутты.	13 "
30	Вторн	1918 — Эсэрка. Каплан Ленинды атты.	14 "
31	Среда	1864 — В. Лассаль өлгөн күни.	15 "

Число- лор	Күндөр	С Ы Г Ы Н А Й.	Айдын яңызы эскизи
1	Чет.	1921—Востоктын албатызын жуун эти Бакуда.	1 жа- ны
2	Пят.	1872—I Интернационалдыг Гаа-гада V-чи жууны.	2 "
3	Субб.	1917—Немецтар Риганы алды.	3 "
4	Воск.	Жэр Устүнинг јаш Ыскүрү-мдэрининг күни.	4 "
5	Пон.	1915—Циммервольдскайда конфе-ренция болды.	5 "
6	Втор.	1869—I Интернационалдыг 4-чи жууны Базелда.	6 "
7	Среда	1925—Англиянын тредь-юнионда-рынын жууны Скорбородо, ан-глия-ла орусты барикти-рер комитет эдэр јоп бол-ды.	7 "
8	Четв.	1917—Корниловтын түймээни.	8 "
9	Пятн.	1877—Жэр устүнинг социалистары Генада жуун (конференция) этти.	9 "
10	Субб.	1906—Минаны . өлтүргән Коноп-ляникованы јаргылап өл-түрди.	10 "
11	Воск.	1918—Красный Армия Симбир-скайда алды.	11 "
12	Пон.	1792—Францияда национальный Конвент болды.	12 "
13	Втор.	1917—Петербургтын Соведы „кө-дрө башкару. Советта бол-зын“ дэп, тургусты.	13 "
14	Среда	1917—Временный Правительство революцияга кыстадала Россияны республика этти.	14 "
15	Чет.	1886—Каракозовты II Александр-ды өлтүрэргэ санаган учун, јаргылап өлтүрди.	15 "

Число- лор.	Күндөр.	С Ы Г Ы Н А И.	Айдың яңгзы, эскизи
16	Пят.	1918 — „Государственный совеща- ния“ Уфада.	1 эс.
17	Субб.	1922 — Всероссийский съезд проф- союзтардын.	2 „
18	Вос.	1917 — Москванын соведы башка- рууды Совет турдып колы- на бэрэр дэп, тургусты.	3 „
19	Пон.	1919 — Перторгадта Финский Ком- партиянын жууны.	4 „
20	Втор		5 „
21	Среда	1920 — Орус-ла поляктар јөптөжөр эрмэк баштады.	6 „
22	Чет.	1921 — РКСМ-нин IV-чи жууны (28/IX јэтрэ).	7 „
23	Пят.	1900 — II-чи Интернационалдын 5-чи жууны.	8 „
24	Субб.	1922 — Германнын с.-д.-тары Нюр- бегердагы жуунга бириклэ- гэн.	9 „
25	Вос.	1865 — I Интернационалдын I кон- ференциязы (жууны) Лон- дондо.	10 „
26	Пон.		11 „
27	Втор.	1917 — Москвада „Всероссийский Демократический совеща- ния“ болды.	12 „
28	Среда	1864 — Лондонда I Интернационал бүтти.	13 „
29	Четв.	1897 — Дамбровта „Гуты Банко- войдын“ рабочийларды ачи- лады.	14 „
30	Пятн.	1890 — Германияда социалистарды истэйтэн законды токтоо- ты.	15 „

Число- лор	Күндөр	УЛУҮРГЭН.	Айлан янзы, эскизи
1	Субб.	1920—РКСМ-ниг III-чи жууны.	1 жа н
2	Воск.	1906—Петербургтын Сов. раб. де- путаттрын жарглаган.	2 „
3	Пон.	1905—Москвада типографиянын рабочийлары түймээн баш- тады.	3 „
4	Втор.		4 „
5	Среда	1919—РЛКСМ-ниг II-чи жууны.	5 „
6	Четв.	1884—Фигнерды, Волканштейнды жарглады.	6 „
7	Пятн.	1898—Еврейлардын с.-д. энг баш- кы жууны, Бунд тözöldи.	7 „
8	Субб.	1919—Москаада партийный неде- ле бажалды 14.587 киж партията кирди.	8 „
9	Воск.	1905 Москвада фабриктар, завод- тордын көп яны түймээн баштады.	9 „
10	Пон.	1923—Москвада I Международ- ный Крестьянский коопера- ция башталды.	10 „
11	Втор.	1905 Московско-Брестской тэм ир жолдо түймээн (забастовка) болды.	11 „
12	Среда	1919 Юденичтын бандитары Ям- бургты алды.	12 „
13	Четв.	1914—Финляндиянын большевик- тары, партийный улустары жуун этти.	13 „
14	Пятн.	1891—Эрфуртскайда Германиянын с. д. партиязы жуун этти.	14 „
15	Субб.	1923—Крестьянский Интернацио- нал бүтти.	15 „
16	Воск.	1900—Донецкайда горнорабочий- лар түймэди.	1 а

Число- лор.	Күндөр.	УЛУУРГЭН.	Айдын янгызы, эскизи.
17	Пон.	1920—Галлада Германын с. д. ју- ун этти.	2 эс- ки
18	Втор.	1914—Финляндияда большевик- тардын јунын арестовать этти.	3 "
19	Среда	1878—Германиянын Рейхстагы со- циалистарды истээр закон- ды јөптөди.	4 "
20	Чет.	1905—Московско-Казанский тэ- мир јолдо забастовка бол- ды.	5 "
21	Пят.	1918—Карл Либкнехты түрмэдэн божотты.	6 "
22	Субб.	1918—Москвада Деникин-ла удур- лажар неделә јарлзды.	7 "
23	Вос.	1923—Гамбургта рабочийлар түй- мәди.	8 "
24	Пон.	1905—Петербургтын фабрикала- ры түймәди.	9 "
25	Втор.		10 "
26	Среда	1905—Петроградтын Совет рабо- чих депутатов эн башкы заседанизын этти.	11 "
27	Чет.	1905—„Куру тары-ла атпазын, пат- ронга ачинбазын“ дәп, Тре- пов приказ бәрди.	12 "
28	Пят.	1924—Франция СССР-ди јөптөди.	13 "
29	Субб.		14 "
30	Вос.	1920—Перекопты Красный Армия алды.	15 "
31	Пон.	1918—Австро Венгрияда революция болды. Тисса дәп, министр- президенты өлтүрди. Буда- пешта советтар тутты.	1 јангы

Число- лор.	Күндөр.	КҮ ЧҮҮ Р Г Э И.	Айдыг янызы, эскизи.
1	Вторн	1903—Ленин „Искраныг“ редакциязынан чыкты.	2 яны
2	Среда	1905—Москвада черносотенецтарга өлтүрткэн Баумоныг сооги жууды.	3 „
3	Четв.	1905—100-мун кижиги Петербургта туймэди. Шлиссенбургтан көп улус чыкты.	4 „
4	Пятн.	1914—Петербургта Госуд. Думадагы большевиктардын Франциязын арестовать этти.	5 „
5	Субб.	1922—Коминтернанын IV-чи жууны.	6 „
6	Восн.	1918—Советтын 6-чы жууны.	7 „
7	Пон.	1917— Октябрдын революциязы.	8 „
8	Вторн	1917—Советтын жууны жуу токтоодорын, жэр кэрэгийн жөптөди.	9 „
9	Среда	1918—Германияда революция. Вильгельма ширээзинэн тайкылды.	10 „
10	Четв.	1918—Роза Люксембургты түрмэдэн чыгарды.	11 „
11	Пятн.	1917—Петроградта юнкерлэр туймэди, оны токтооты.	12 „
12	Субб.	1917—Питерга кэлип жаткан Керенскийдын чэрүүн кызылдар чачты.	13 „
13	Восн.	1918—ВЦИК Брестскайда эткэн договорды токтооты.	14 „
14	Пон.	1917—Совет чэрүү Гатчинаны алды, Керенский качты, Красновты арестовать этти.	15 „
15	Вторн	1905—Совет рабочих депутатов Польшадагы башкаруудын кылыгы тыртык дэп, забастовка туймээн этти.	1 эски

Число- лор.	Күндөр.	ИҮЧҮҮРГЭН.	Айдыг янзы, эскизи.
16	Среда	1925—Англиянын Компартиязы- нанг ЦК'азын баштап жар- лады.	2 эски
17	Четв.	1902—Дондогы Ростовта түймэ- эн болды.	3 "
18	Пятн.	1918—Колчак Омскайдагы дирек- торияны арестовать этти.	4 "
19	Субб.	1922—Профинтернанын II-чи ју- уны.	5 "
20	Воск.	1919—Берлинда КИМ-нын I ју- уны.	6 "
21	Пон	1919—Коминтерн Молодежи (КИМ) бүтти.	7 "
22	Втор.	1906—Столыпиннын јэр кэрэ- гиндэ законун жарлады,	8 "
23	Среда	1917—Кааннын јажыту договор- ларын таап жарлады.	9 "
24	Четв.	1870—Бибель-ла Либкнехт Виль- гельм Германиянын Эльзас- Лоторингияны јуулаганын јаратпай туры.	10 "
25	Пятн.	1917—Учредительный Собрания туткан.	11 "
26	Субб.	1879—Гольденбергты, кааннын вагонын үстүрөргө салаган учун, тутты.	12 "
27	Воск.	1905—„Потемкинда“ „Очаковта“ матростар түймөдү.	13 "
28	Пон	1820—Фр. Энгельс чыкан (5/VI 1895 јөлгөн).	14 "
29	Втор.	1830—Поляктарда түймээн баш- талды.	15 "
30	Среда	1847—Коммунистын Союзы Карл Маркска, Энгельска „Ком- мунистын Манифестын“ чийзын дэп, јакыды.	1 јангы

Число- лор.	Күндөр.	КЫШКЫ КУРАН АЙ.	Айдың жарымы, саны.
1	Чет.		2 ja
2	Пят.	1914—Карл Либкнехт рейхстагга жагыскаан жуу кэрэгиндэ алып этпэзин-дэп, турушты.	3 „
3	Субб.		4 „
4	Вос.	1922—Коминтерн Молодежи III-чи жууны.	5 „
5	Пон.	1919—VII-чи Совет жууны.	6 „
6	Втор.	1925—Шатурскайда элек- тростанция бугти.	7 „
7	Среда		8 „
8	Чет.	1917—Корниловтын чэруу-лэ жу- улашты.	9 „
9	Пят.	1905—Петербургты рабочий Со- веттын председателин Хру- сталов-Носарди арестовать этти.	10 „
10	Субб.	1906—Россияда „Профессиоаналь- ный Союз“ дэп, газет эн баштап чыкты.	11 „
11	Вос.		12 „
12	Пон.	1919—Красный армия Харьковты алды.	13 „
13	Втор.		14 „
14	Среда	1909—Лениннын „орустын с. д. ижи“ дэп, книгазы чыкты.	15 „
15	Чет.	1917—ВСНХО болзын дэп, де- крет чыкты.	1 а
16	Пят.	1918—Германнын эн башкы ра- бочий советын жууны бол- ды.	2 „

Число- дор.	Күндөр.	КЫШКЫ КУРАН АЙ.	Айдың жаңызы, эскизи.
17	Субб.	1925—Туркала СССС жуулашпас болы јоп—договор этти.	3 эс
18	Вос.	1925—ВКП-нинг XIV жууны.	4 „
19	Пон.	1887—Ленинды казанский университеттың чыгарды.	5 „
20	Втор.		6 „
21	Среда	1905—Москвада митингты чэрүү курчады.	7 „
22	Чет.	1921—IX-чы Советтың жууны.	8 „
23	Пят.	1922—X-чы Советтың жууны.	9 „
24	Субб.	1900—„Искраның“ 1-ый № чыкты.	10 „
25	Вос.	1920—Французстың социалист партиязы кыйышты — көп јаны Коминтернга кожылды.	11 „
26	Пон.	1825—Петербургта декабристар түймәди	12 „
27	Втор.	1917—Корниловтың черүү Донецкий бассейнын алды.	13 „
28	Среда	1880—Петербургта „Рабочий газет“ чыкты.	14 „
29	Чет.		15 „
30	Пят.	1922—СССР-динг эн башкы жууны.	1-жаңы
31	Субб.	1917—Совнарком Финляндияны алднаг јадар государство болзын дәп, постановление тургусты.	2 „

Рабоче-крестьянский байрам-дар, жылдар.

Акту күчү-лө жаткан албаты капиталисттардын (жаан байлардын) албанынан, кулданарынан айрыларга тартыжарда, озор-ла туружарда канча—канча жылдарга ундулбас аякту жүрүмдөр, учурлу күндөр өткөн. Акту күчү-лө жаткан албаты, ол күндөрдүн аяктузун, учурлузун, жонго сүрөкэй тузалузун ундубаска, тәкши албатаа байрам болзын дөп, талдап тургусты. Рабоче-крестьяннын башкаруу ол күндөрдүн аякту, учурлу дегенин талдап алала, ол күндөрдү иштәбәс, күндүлү күндөр этти.

Ондый күндөр көп емес:

Кан төгүлгән воскресен крoвавсe вoс-кресение). Чагаан (январь) айдын 22 числодо (эски тоого январдын 9-да) 1905 жылда 200 му-ннан ажра Ленинградтын рабочийлары бала-барксы-ла, Гапон деп, абыстын тәктерүүнә кирә-лө, каанын кышкы өргөөзинә жуулып кәләлө „улу-бийгә, ак-каанга“ канчала байлорга бийле-рге кыстатканын, кыйнатканын ойдар деп, база болыш, биан сураар дөп, кәлгиләгән.

„Кааныбыс, бис, рабочий улус, бала-барка-быс, ада-әнәләрйбис тәкши, сәнән, кааныбыс, чәк, чын, журум бәдрәп кәлдибис, база бойыбыс-ка болыш, бийан сурап жүрүбис. Бис, јоксрады-быс, түрәдибис, бисти байлар, бийлер кулданды, кату ишкә салды, бисти базынды, кижәә бодо-бойт-кулга бодоп, канайыпта-да кылынза, канча-да кыйназы унчугар аргабыс јок болды. Бис, канча-ла көдирдибис, чыдаштыбыс, нәмә болбо-ды. Байлар бисти там ары көмө басты, там ту-рәтти, эш нәмә бәлбәс малга түнәй этти. Бисти көл табына билинип, санаазынча кулдарда, бис чыдашпай јадыбыс, бис өлөрибискә јәтибис. Чыдалыбыс чыкты, кааныбыс. Эмди чыдажар аргабыс јок; бискә коркушту кату чак кәлди. мындый шыраа жүргенчә, „өлзөбис амыр“ дөп, каанга бәргән сурак бичигинә бичиген.

Ол Ленинградтын рабочийларынын каанга бичигән атту-чуулу петиция (сурак) бичики, про-

летарийдын ачынган кату сөзи болор кэрэктү эди, ол дэээ, жалычан сурак аайлу болып башталган. Ол бичиккэ албатынын канайта-ла байларга—бийлерге кыйнадып, кыстадып јатканын тоолой салган. Ол бичиккэ фабрик-заводтор ээлеринин, јамылуларынын нэ-лэ оок-тобыр кылыктардан өрө, кижини кижээ бодобой кулданып, базынап јатканынан төмөн үзэ бичилгэн. Ол бичикктэ, амнистия (јайым јүрүм) сураган, албатынын јадыны јайым, бош болзын, нэ-лэ кэрэгин илэ, јарт башкарып, эрмэк-созин айдып јүрэр этсин дэп, сураган. База церквени госу-дарствадан айрызын, ишти сэгис частан иштэт-син, иштэгэн јалды көдүрзин дэп, сураган. Нэ-дэг-дэ озо учредительный собрания јуузын, оны ончо албаты тэкши түнгэй тудуп бэрэр болзын дэп, сураган бичик болгон.

„Бис, мынан ажра барып болбос турубыс, артык барар кэрэгибис-тэ јок эди. Бистин јолы-быс эки-лэ јол—эмэээ јайым энчү јүрүмгэ та-быжар, эмэээ өлөрибис. Кааныбыс, ол јолдор-нын кажызын-да болзо, бискэ айдып бэр,—бис јалтанбасыбыс ол јол-ла барарыбыс, барган ба-жында јарт өлөрдө болзо, јана баспазыбыс. Јэ, бистин тыныбыс, јажыбыс, көп шыра көргөн Россиянын учун баргай-ла. Бис, тыны јажыбыска ачынбасыбыс—берер кэрэк болзо, бэрэрибис“ дэп, ол бичиктин учуна бичилгэн.

Јэ, каан, рабочийларды бойына јуутпады. Өргөөнин эжиги орто казактар, салдаттар, рабо-чийларды тозып алала атклаган. Кардын устү кызыл кан боло бәрди. Өлгөн кижинин тоозы 1916 болгон, шыркалу улустын тоозы 5000-га јуук болгон.

Онойып аттырып, кырдырган кийиндэ, ра-бочийлар, кааннын помещиктарга, бийлэргэ, капиталистарга болыжып турганын, јаныс аай кожозын јарт билгилэди. Онын кийиндэ кре-стьяндар-да биле бәрди.

Городтордо забастовкалар, согыштар там көптөди, дерэмнэлэрдэ крезтьяндар түймэжип туруп чыгып помещиктардын айл-јуртарын өр-төгилэп турар болды.

1905 жылдагы революция онойып башталган. Ол революция жэнип болбоды, нэнип учун дэээ, крестьяндар тэкши рабочийларга бирикпэгэн болгон, оноң өскө, кааның, помещиктардың жанында мэкээ кирип калган армия бар болгон.

Каанды чыгарганы—Тулаан айдың 12 числодо. Каандардың жуу тужунда рабочий албатының, крестьяндардың күнүн—күнүн-ле жадыжы, жүрүмы коомойтып турган 1917 жылда Тулаан (март) айдың 10 числодон ары Петроградта забастовка (түймээн) баштала бэргэн. Рабочий улус, бойлорынан Совет Рабочийдың Депутатарын туткан. Ороомдорго кааның башкаруу ижэмчилү чэрүлэрин каруулга тургускан. Баштап адышкылай бэрди. Эртэнгизиндэ көрөр болзо, ороомлардо канча мунг рабочийлар толо бэргэн туру. Айдарда пулемет-ла отклаган. 12 мартта (Тулаанай) (эски тоого 27 февральда) түймээн чыгарган рабочийларга салдааттар кожылган. Нэмэ бэри жайыларда буржуйлар революцияга кожылды. 12 мартка удра тундэ Государственный Думаның Члендэри Государственный Думаның Временный Исполнительный Комитет туткан. Временный Исполнительный Комитет бойының турганын телеграмма-ла городторго тэкши жарлаган. Ол-ла күндэ Совет Рабочих Депутатов турган. Каанның министырларын, бийлэрин арестовать этклэгэн. Николай Романов Петроград жаар кочып браатканын, Дно дэп, станциядан туткан; айдарда 15 мартта (2 март) 2. Псковта ширээмнэн түжүп жадым ордыма карындажым Махаил турзын дэп, кол салып бэргэн. Эртэнгизиндэ Петроградта Михаил база кэрэк жок дэгэн. Марттын 15 числодо Временный Правительство, ярт бүтти, турды.

Парижский Коммунааның күни—Тулаан (март) айдың 13 числодо. 1870 жылда Франция Германияла жуулажала, ол жууды алдырган, жэндиргэн. Французтын кааның чыгарган, буржуйлардың Временный правительствазы (удурумпа турган башкаруу) парижтын городын коруулгазын дэп, жэлсеп алган рабочий улустың мылтык-жэпсэлин айрып аларга күжүрэнгэн, нэнип

учун дэээ, буржуйлар, жэпсэлдү рабочий улустарынан, туура жэрдиг өчтүлэринэн артык корконтон болгон. Жэ, рабочий улус, мылтыктарын бэрбэй салды, Парижка коммуна тутты. Ол Коммуна Тулаан айдын (март) 18 числодо 1871 жылда турган.

Коммуна церквени госуларствадан айрар эдип жарлайла, церквенин жөөжөзин блаап алган, городтын албатызын көдрөзин мылтык бэрип жэпсэгэн, фабриктарды, заводторды кооперативтын товариществаларына бэрип салган. Парижтан качкан буржуйлардын правительствазы (бийлэри) 142 мун чэрүүлү, восстания эткэн кызыл Парижты курчап алган. Парижтын рабочийлары, колына алган свободаны бэрбэй, учуна чыгара тартышты, согышты. Эр улуска үй улус кожылды, болышты. Карган өбөгөндөр мылтык алып, база кожо адыжып-ок бэрди, 13 жашту балдар, ол жууга кожо турган, болышкан. 21 Майда (Кү-үк ай) буржуйлар буза согып, Парижка киргэн, камык албатыны көс-башжок кырып бэрди. Жэр будэрдэн бэри ондый каркушту шокты, өлтүрүшти албаты көрбөгөн болор. Сена дэп, суу кызыл кан-ла аккан, ороомнын мостовойларына төгүлтэн кижинин каны, канча жылга жунулбай жаткан. Айлга-журтка киргилэп, карган-тижэнди, жаш балдарды көзнөктөн чыгара чачкан. Өлтүрткэн улустын тоозы, кадыт-балазы-ла, карган-тижэни-лэ жаба 30.000 ажра болгон. Жэр үстүнин жок жойулары (пролетарийлар) ол Парижский Коммунаны, башкарууды эн баштап колына туткан учун, акту жэргэ кырдырган учун, күндүлэп, бай рамдап жат.

Ленада улус атнан күн — Нандын (апрель) айдын 17 числодо. 1912 жылда бу күндэ, Сибирдин тайкаларында Лена дэп, алтын казар приискада канча жүс рабочий улусты аткан. Февраль айда рабочийлар иштин катууна, жалдын жабызына чыдашпай, онүч жүзүн сурак сурады. Ол сурактарда: иштээр жалды кошсын дэп, түштэ 8 частан иштээр эдип, эжи тургуссын дэп, база рабочийлар-ла өчтү 27 кижини ол прииска-

нын администрациязынан чыгарзын дэп, сураган болгон.

Ол кэрэктэрди жуулып алып угужып турар тушта ротмистр Терещенко рабочийларды аттырган. 270 рабочийды өлтүрө аткан, 250 кижиге шыр-калу болгон. Ондый шоктоп аткан адыш көдрө Россияны кыймыктатты. Питердын, Москванын база өскө жаан городтордын рабосийлары оной улам забастовка эдип, түймэбилэгэн.

Ленада рабочийларды аткан кийиндэ Россия јериндэ революциянын түймээни там тыгыды, 1914 жылдын јайында сүрэкэй тыгыган, Ол түймээнди јагыс-ла жуу тутты, онын кийиндэ үч жыл сондоп алала каанды чыгарды. 17 апрель-амраап, иштэбэс күн эмэс—ол күндө рабочийлар озогы каанын калыкты тэгин јэргэ аттырганын албатаа угузып, митингта, собранияларда куучын айдар.

Интернационалдын күни—Күүк (май), айдын 1 числозында. Күүк айдын 1 числозы јэр үстүнүн пролетарийларынын байрамы. Бу күндө јэр үстүнүн рабочийлары тэкши байрамдап, буржуйларга бойларынын күчин көргүзөтөн, капиталду байларды барып түбиндө базатанын билдиретэн учурлу күн. Бистин СССР-дин Республикасындагы албатылар дээ, бойларынын буржуйларын јенип салган учун, крестьяндары-ла рабочийлары эмди јайым јүрүмгө табыштык дэп, байрамдап јадар күн. СССР-дин албатызы өскө јэрләрдин кыстаткан, кыйнаткан јок-јойуларга бу күндө эзен-јакшызын ийип јат, база оларды капиталистарынан капшай айрылзын дэп, тыгыдып јат.

Россия јериндэ Күүк айдын 1 күнин-эн баштап 1891 жылда байрамдаган. Ол тушта ол байрамды јажынып, туйук-ла жаан городтордын рабочийлары байрамдайтан болгон. Онойып јажынып, јалтанып, 1917 жылга јэтрэ ол байрамды байрамдаган. Каанды чыгарган кийиндэ СССР-дин албатызы бу Күүк айдын байрамын илэ байрамдап, сүүнүп уткуур болгон.

1889 жылда 2-чи Интернационалдын јууны Күүк айдын 1-кы күнин јэр үстүнүн јок-јойла-

ры тәкши байрамдаар байрам болзын дэп, тургускан.

СССР-дин конституциязын јөптөгөн күн јаан үйзү (июль) айдын 6 число. Каанду јаткан Россиянын каан башкаруу чачыларда, онын ордына дөрт алднан јадар Социалист Совет республикалар бүткән: РСФСР (Российская Социалистическая Федеративная Советская Республика) УССР (Украинская Социалистическая Советская Республика) ЗСФСР (Закавказская Социалистическая Федеративная Республика) БССР (Белорусская Социалистическая Советская Республика).

Эң баштап-ла бүдәри-лә ол республикалар јөптү договорлу болып, өчтуләр-лә јаба јагыс аай тартышкан, андый-да болзо кажызы-да алды-алднан јадар госу́дарствалар болгон.

Кышкы куран айдын (декабрь) 30 числодо 1922 жылда ол дөрт республика јагыс болып бирикти, јагыс Союз Республика болды СССР. (Союз Социалистических Советских Республик) дэп, адалган, јаан үйзү айдын (июль) 6 числодо ол республиканын конституциязын (гөс законун) јөптөгөн.

Дөрт республика биригәрдә ончозы бойынын күүнинчә, бойынын табынча бириккән, ончозы тугәй правалу болгон. Кажы-ла республика Союзтаг айрылайын дэзә, айрылабәрәр тутпас учурлу.

Албаты үүрәдәр, јаргы эдәр, јурт ичиндә кәрәкти башкарап, јәрдин кәрәгин башкарап, социальный обеснеченяны башкарап кәрәктәрди кажыда республика алднан башкарып јәдәр.

Јә, өскө госу́дарствалар-ла тилдәжәр кәрәктәрди, военный кәрәктәрди, почта телеграмды, јолдорды башкарап, өскө граница өдүп сadyжар кәрәктәрди дөрт республика јаба јагыс башкарап. Олор јагыс Народный Комиссариат по иностранным Дела́м дэп, органду болор, јагыс јаба флотту армиялу (чэрүлү) болор, јагыс јаба тәмир јолдын почта, телеграмнын управлениязы болор учурлу. Онон өскө сүрә-

кэй кату кэрэктү Наркомдарды бириктирэр учурлу.

Бу республикалардын Союзы бириккэни јәңдирбэс, туружарга күчтү болор база мал-аш көдүрэргэ, јадынды јарандырага элтү болор.

Өскө каандардагы пролетарийлар капиталистарын јәңэлэ, база акту күчү-лэ јадар албатынын республикалары бүтсэ, олор бистин Союзка бириксэ, барып түбундэ Јэр устүнин Совет Республикаларынын Союзы болор.

Совнарком бу күнди байрамдаар эдип тургускан.

Пролетарийдын революциязы-Күчүүргэнин (наябрдын 7 числодо. 1917 жылда февраль айдагы революцияны городтордогы рабочийлар, база фронтогы салдаттар эткэн. Башкарууны дэзэ, буржуйлан колына туткан социалистар јөптөр кирээчилэр, буржуйдаг чыгып болбой, рабочий-ла крестьяндарга тузасын јэтирип болбой турган. Албаты-јон дэзэ, каандардын кату јуузынаг айрылып болбой шырылап турган башкаруудын бажына турган эс-эр Керенский дэзэ, өскө союзниктардын сөзи-лэ јууды там тыгыдып бэргэн. Эс-эрлар байлорын крестьяннын партиязы эдибис дэп, мактанып-та турза, крестьянга јэр бэрбэген; помещиктардын јерин айрып бэрэр дэп, ижэнэри јок болгон. Айдарда рабочий улус Лениннын созинчэ „көдрө башкаруу Совет болзын“ дэп, турар болгон. Јагыс-ла Совет башкаруу јууды токтоодор, крестьянга јэр бэрэр, байлардын јөөжөзин айрып алар дэп, түймэги-лэген.

Керенскийдын правительствазы городтогы үүрэнгэн бичикчи улус-ла дэрэмнэнин кулактарына шидээнэргэ сананала, олорды, јуунга алдырган. Јэ, ол кылык јарабады, оройтыды. 23 октябрда Петроградта рабочийлардын восстаниязы (түймээни) Башталды, 25 числодо рабочийлар тэкши јәнда временный правительстваны көдрө арестовать эткэн, јагыс Керенский качып чыккан. Советтын јууны јуулала временный пра-

вительства токтооды, башкаруу советтардын ко-
лына бэрилди дэп жарлаган. Эртэнгизидэ Совет
Народный Комиссаров дэп Ленинды баштада
башкаруузын тутты.

**Вл. Ил. Лениннын калган кўни—Чагаан
(январь) айдын 21-чи числодо,** 6 час 50 ми-
нут эгирдэ Горкада, Москванын жуугында кэнэ-
тин-лэ Владимир Ильич Ульянов (Ленин) јада
калды. Онойып бачым өлөр дэп, билдирбэй
турган болгон. Өлөр алдында Владимир Ильич-
тын оору јакшы болып јаткан аайлу болгон.
Онон ары јарт јазылар дэп, санана бэргэн эди.
Кэнэтин-лэ 21 январдын эгирдэ Владимир Иль-
ичтын оору тыгыда бэргэн. Канча частын кий-
нидэ Владимир Ильич јок боло бэрди.

Ол өлгөн кижиде, бистин Болоттый бэк пар-
тиябысты тözөгөн, јылдын јылга оны јазаган,
каанын башкарууна бұстура чачтра баштаган,
оны үүрэткэн таскаткан, канча коомойдон коо-
рулаган. Бу өлгөн кижиде, 1905 јылда большевик-
тар оо баштадып согышкан, јендиргэн, ойто ка-
тап тартышкан, каанын башкаруу-ла тартыжар-
да партия алднан јүргэн, оморды чачкан, мень-
шевиктар-ла эс-эрдин башкаруун кодорып чач-
кан кижиде болор. Ол јада калган кижинин шыл-
туунда, онын баштаганынча партия канча јууды
басты, Кызыл Октябрдын маанызын тургусты,
канча өчтүләрди јенгэн, каанду Рнссия јеринэ
актү күчү-лэ јаткан албаты башкарап башкаруу
токнотты. Бу өлгөн кижиде, коммунисттын Интер-
нациоалын тözөгөн, јер үстүнүн коммунизмазы-
на башчы болгон јер үстүнүн пролетариадына
кору кижиде болгон, күн чыгыжындагы албатынын
куйагы, маанызы болгон, Россия јеривдэги ра-
бочийдын башкаруунын бажы, башчызы болгон
эди.

**(Јер үстүнүн Үй улустарынын бэйрам
кўни Тулаан айдын 8 числодо).** Ол күннин
учуры-революция кэрэгинэн сондогон пролета-
рийларды көрүп, тыныдар күн болор, Ишкә тур-
ган үй улус јердин үстүндэ тәкши бұ күндә

јуунәдип куучын айдар, пролетарийдың капиталистардан айрылар учурун угужар күн.

Октябрдың революциязынағ бәри орус јәриниң иштәнәр үй улустары түнгәй правалу граждандка болды, пролетарийдың башкаруун түнгәй кожо башкарыжар болды. Бу байрамды орус јәриниң үй улустары жылдың байрамдап турар, өскө јәрдинг үй улустарына пролетарийга карузып турганын јарлап, көргүзүп турар учурлу. Оның өскө Совет башкарууна карузып турганын, болыжып јатканын көргүзәр, оның мал аш башкараар кәрәгинә, политика кәрәгинә тәкши болыжарын көрүжәр угужар.

Күн бадыжынын үй улустары бу күнди Совет Россия болыжар күнгә бодоп јат, база јәр үстүниң пролетарийлары башкарууды колына алзын дәп, туружар күн болын јат.

5 мая-печаттын күни. Бу күндә көдрө СССР-динг јәриндә советтын газеттарын книгаларын јарлаар күн. Книганың газеттын организациялары крестьяндарды рабочий-ла бириктирип, бичик кычырар кәрәккә тартар күн болор.

Агаштын күни. Жылдың сайын күүк (май) айдың ортозында агаш кәрәгин башкараар, агаш отурузар өскүрәр күн эдәр.

Международный кооперацияның күни. Июль айдың башкы суббодында кооперативтынг учурун угужатан күн эдәт. Бу күндә јәр үстүниң кооперациязы капиталистар-ла тартыжып, јәнижип јатканынын угужар, акту күчү-лә јаткан албатаа јууктап, биригип јатканын угужар күн.

Международный јаш улустың күни. Јәр үстүниң социалисттары г. Бернада (Швейцариада) јууларда, Апрель айда 1915 жыл јәр үстүниң јаш улустары текши байрамдаар байрам күн эдәр эдинп тургускан. Ол конгресс (јуун) јәр үстүниң јаш улустары ол кату тушта (1915 жылда тәкши јуу болгон) тәкши јаш улустың байрамдаар күндәрин эдип, јуу кәрәк јок дәп, тәкши айдышсын дәп, јакыган.

Башкы јаш улустың күнин 1915 жылда ок-

тябрь айдын 3 числодо эткэн. Јаш улуска кычыру (возвание) бичиктэ айдылганы мындый „Бис, јалтанып јаткан, пролетарий албатынын айрылар учун туружар кэрэккэ болыжып јадыбыс. Революциянын адаанын алып јүс катап түрмээ кирзебис торт, байлардын јөөжөзи учун, бойыбыска түнгэй карындаш јөөжөзи учун, бойыбыска түнгэй карындаштарыбыс-ла јууга өлүшкэнчэ“ дэп, бичигэн.

Февральдын революциязынан бэри (1917 жыл) јаш улустын кўни база өскө болып кубулды. 1917 жылда октябрдын 15-чи кўни Временный Правительство-ла тартыжарга јөптөшкөн.

Онын кийиндеги јылдарда јаш улустын кўндерин Совет башкарууга болыжарын јарлап турар болгон, база јэр үстүнин пролетарийлары-ла, јаш өскүрүмдэрилэ тил алыжып. эптүнак јүрэрин угужар.

1919 жылдаг бэри јаш улустын кўнин сентябрь айдын первый воскресенидэ эдэр эткэн, ол кўндэ јаш өскүрүмдердин кўчин көрөр, социалист революциянын армиязын көрөр кўн эткэн.

Аш түжүминин кўни. Ол кўнди кўскүдэ эдэр. Бу кўндэ јэрдин јэмидин, аштын јакшы бүткэнин угужар, мал-ашты көдүрэрин јарлаар, деремнэ-лэ городты бириктирэр кўн балар.

СССР-ла кулга турган, кыйнаткан албатынын айрылганы.

СССР дэгэни рабочий-ла крестьян-дар, канчала онын ичиндэ јаткан акту кўчүлэ азранган албатылардын биригэлэ јаныс Союз болгоны. Ол союзтын буткэн учурын, база онын тыгып бэктэлгенин билэрга, бис озогы кааннын колында турган, Россия баккан албатылардын јаткан јадынын, јүрүмин угужалык.

Кааннын башкаруу тужунда „өскө сөөктү албаты“ дэп, олор бойынын табынча-ла базынган. Олор өскө сөөктү албатыны шоодып: „бурятская тварь“, „татарская лопатка“ дэп, айдаган болгон. Өскөдө кэрэктэргэ оок албатыны

сүрәкэй кыскан: орус тил; православный жан, орустын байрамдары тәкши государстваа жарамыкту эдип алган. Өскө тилдәр, өскө жандар эмәзә тудуулу болгон, эмәзә нәгә-дә жарабас дәп, јәктәп алган эди.

Книгалар, газеттар ончозы орус тилдү болгон. Каа-јаа-да книганы өскө тилгә чыгарса-да албата тузалу эмәс, байларга тузалуу чыгатын. Государственын учрежденияла-рында кандый-ла кәрәктәрди ончозын орус тили-лә башкарган. Орус јурты јок-та јәрдә ондый болгон. Школдардо бойынын тос тилилә үүрәтпәс эткән. Школга үүрәнәр балдарды ончозын орус тилдү болзын дәп, албадайтан. Онын учун, јок-јойу улустын канча миллион баядары, орус школго бәләтәнип болбогон кәрәгиндә бичяк билбәс болып калды. Ол тушта жангыс-ла байлардын балдары үүрәнгән. Кааннын башкаруу өскө сөөктү албатыны онойып үүрәткән. Јә, ол ончозы эмәс. Олјоо турган, албаты дәп, өскө јүзүн јүүр кәрәккә кыстаган, катулаган. Бистин Сибирь јәриндә канча јүзүн оок албатыларды јуулап алала, полициянын, урядниктардын, байлардын колына тўжурди, кулдандырды; јәрдин јакшызын өрус албатаа блаап бәрди. Шил аракы-ла, бир бакча тавкы-ла орус којойымдар өскө сөөктү албатынын баалу албагазын, аткан онын, малын, јөөжозин мәкәләп јиди. Оок албатыны аракыладып, јаман ооруларын јапшырып турар болды, ол албатылар өлөри көптөп, оңжибәс болды. Бистин Алтайда јәриндә ондый болгон. Кааннын башкаруу ондый кату тудала, албатыдан эки јүзүн туза көрди: онын бир тузазы, јәри ас крестьяндарды помещиктардан когызаткан, јәр блаажып түймәән чыгарбазын дәп, кылынган. Ол крестьяндарды јакшы јәргә көчүрәәчи болып, революциядан айрылган. Кааннын башкаруунан өскө ондый оок албатыны бойларынын бийләри, јайзаңдары, камдары, абыстары сүрәкэй јигән, кулданган.

Октябрдын улу ревозюцияеы болды. Каандар, бийләр, байлар, оок албатыны албадап курчаган тәмир курчуу узулди. Улу Октябрдын ре-

революциязы оок-тобыр ёскё соокту албатыны кулданарын токтотты, ончо албатыны түгэй жүрэр жүрүмду этти. Рабочий албаты, октябрдын революциязы орто, оок албатыны аргадады. Октябрдын революциязынын кийниндэ, тоолу-ла күндэ ноябрдын 2-чи кунундэ 1917 жылда Совет Народных Комиссаров Ленин-ла Сталинды кол салдыра-ла „Россияда турган албатынын правазы“ дэп, жар бичик чыгарды. Ол бичиктэ айдылган сөс мындый: „Октябрдын революциязы Россиянын колында турган албатыны олжоодон, кулдан айрыды, эмди кандый-да албаты ончозы түгэй болды, канайтала санаазынча јадар. Кандый-ла албатыны, албатынын жагын кыстабас јайым эдэр“ дэгэн. Онойып јарлаган јайым жүрүмдэр ВЦИК-ла Совнаркомнын закондары-ла, база партиянын советтын јуундарынын постановлениялары-ла озогыда олжоо турган албатыларга тутагы јок тэкши бэрилди. Ондый учун Россиянын канча жүзүн олбатылары акту бойларынын күүни-лэ СССР эткэни бу. Совет башкаруу јурт ичиндэги јуудан божойло эн-лэ озо кичээгэни оок албатылардын мал-ажын өрө тартарга, јакшы жүрүм жүргүзэргэ кичээди. Туркестанга тавар согар фабрикаларды көчүргэн. Бистин Ойрот областа дэээ, мал-аш јарандыраып сүрэкэй кичээп туру, Облисполком кочкин улус јайым эргэ јадар кэрэккэ болыш бэрип јат. Бистин областта культурный хозяйствалар көптөп јаранып јат, укту малдар көптөди, андаар кэрэгинэ база бистин кооперациябыс болыжып јат. Албатыны бичиккэ уурэдэр кэрэк болзо, бу канча-ла пландардан көрөр-дө алтай школдарды тыгыссын дэп, кичээп јат. Эмди алтай школдор канча крээлү бүткэнин көрөлдөв: 1923/24 жылда 11 школ, 1924/25—20 школ, 1925/26—23 школ, 1926/27 жылда 31 школ, айдарда, бистин государствобыс, школдорды, каан тужунда катуга турган оок албатаа көптөтсин дэп, кичээп туру.

1923 жылда Союз Советских Социалистических Республик бүтти. Бистин Ойрот албаты РСФСР-га кожо тоолонып, Автономный область балып калда, алднан јадар башкаруулу, алднан

Билинэр јобжолу болды. Бистин областа промышленность (фабрик, завод) јок, мал-аш крээлү учун кирэлтэ ас болып јат, онын учун бистин государствобыс бискэ, база бистий-ок, оок областарга болышкадый болып јат: мал аш кэрэгинэ. Уүрэдэтэн школдар эдэргэ, литература (бойынын тили-лэ бичиктэр) чыгарарына, бази кандый-ла кэрэккэ, онын ончозына бистин СССР акча бэрип болыжын јат, база кандый-ла јердин кулга, олјоо турган албатыларга чыдаганча болыжып туру. СССР-дин канча јүзүн албатызы бириккэни Лениннын баштап бэргэн јолы. Бистин партиянын бу национальный политика кэрэгинин программазы, көдрө Лениннын уүрэдүүнээ бүткэн. Программада айдылганы кандый-да албаты бир албатыдан артык, өрө болойын дэл, айтса, ол албаты СССР-га өчтү болор дэл, јарт айдып туру.

Программада айдылганы, албаты бириктирери јангыс-ла бу СССР-дин тапкан эжизи дэл, туру.

Бистин СССР јериндэ јэр үстүнин акту күчү-лэ јаткан албаты корындаштый болып биригэр эжи табылды. Бистин јуртыбыс јэр үстүнин јайым јүрүм учун туружуп јатоган албатаа јаан тэмдэк-ыйан болды.

Инд. №

1448

КАНДЫЙ-ЛА НЭМЭ ЧИИЭР.

КАНДЫЙ-ЛА НЭМЭ ЧИЙЭР.

ЭНДЭЛГЭН.

Бу календарда **Тулаан айдын Парижский коммунанын нүпинэг** төмөн революциянын учурлу күндэри ястра базылган. **Парижский коммунанын нүнин 18 чило** дэп, кычырар, оног төмөн чийгэндэрин алдындагы числорго бодоор (20 чилоны 19, 21—20 дэп, учуна чыгара)

Ойрот,

2-495

У Л А Л А,
Типографско-Издательское
Об'единение „Ойратский Край“